

Радянська Буковина. – 1984. – 14 серпня; **37.** Сулятницький Т. Народні музеї Чернівецької області // Радянська Буковина. – 1970. – 14 січня; **38.** Тамполар М. Хотинський історико-краєзнавчий музей. Путівник. – Ужгород: Карпати, 1974. – 52 с.; **39.** Танашик Д. Виникнення та діяльність Буковинського промислового музею (кінець XIX – початок XX ст.) // 50 років возз'єднання Північної Буковини і Хотинського повіту Бессарабії з Радянською Україною у складі СРСР. Тези доповідей та повідомлень обласної історико-краєзнавчої наукової конференції (Чернівці, 11-12 травня 1990 р.). – Чернівці: Золоті литаври, 1990. – С. 199-200; **40.** Танашик Д. Стан колекціонування та музейної справи на Буковині у другій половині XIX – на початку XX ст. // Питання історії України. – Чернівці: Золоті литаври, 1998. – Т.2. – С. 200-208; **41.** Тимошук Б. Музейний заповідник у Чернівцях // Радянська Буковина. – 1956. – 28 жовтня. – С. 3; **42.** Туристическая Буковина; **43.** Филипчук О. Літературно-меморіальний музей у Чернівцях // Українська мова і література. – 2001. – № 12. – С. 23; **44.** Хащовий В. Розповідають експонати // Радянське життя. – 1984. – 27 березня; **45.** Чернівецький державний літературно-меморіальний музей О.Ю. Кобилянської. Путівник. – Вінниця: Книжково-газетне видавництво, 1963. – 78 с.; **46.** Чернівецький державний краєзнавчий музей. (короткий довідник) / [склала Г. Цебенко]. – Чернівці: Обласне видавництво, 1958. – 22 с.; **47.** Чернівецький державний краєзнавчий музей. Путівник по музею / [за ред. Л. Новицького та Г. Цебенко]. – К.: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1959. – 108 с.; **48.** Чернівецький краєзнавчий музей. Путівник. – Ужгород: Карпати, 1967. – 93 с.; **49.** Чернівецький краєзнавчий музей. Путівник. – Ужгород: Карпати, 1968. – 89 с.; **50.** Черновицкий краеведческий музей. Путеводитель / [упоряд. І.О. Буховець, Е.П. Городецький, Г.І. Ковальчук та ін.]. – Ужгород: Карпати, 1972. – 93 с.; **51.** Чернівецький краєзнавчий музей. Путівник / [Упоряд. І.О. Буховець, Е.П. Городецький, Г.І. Ковальчук та ін.]. – Ужгород: Карпати, 1978. – 96 с.; **52.** Чучко М. Краснодарська садиба Кобилиці // Молодий Буковинець. – 1996. – 6 грудня (№ 62). – С. 5; **53.** Чучко М. Етнографічне музейництво на Буковині: історія і сучасність // Народознавчі зошити. – 1997. – № 3. – С. 193-194; **54.** Яківчук А. Немеркнуча пам'ять // Радянська Буковина. – 1989. – 2 грудня; **55.** Vadeni J. W Czerniowcach. Wrażenia z kilkudniowej wycieczki = Бадені Я. В Чернівцях. Враження з кількадечної поїздки. – Чернівці: Золоті литаври, 2006. – 79 с.

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 27-9 „0313”-67

Богдан БОДНАРЮК

ШЛЯХ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЄВРОПИ: ВІД МІЛАНСЬКОГО ЕДИКТУ ДО ВЕЛИКОЇ СХИЗМИ. РЕЦЕНЗІЯ НА ЦЕРКОВНО-ІСТОРИЧНИЙ НАРИС МІШЕЛЯ ЛЯРОША «ХРИСТИЯНСЬКІ КОРЕНІ ЄВРОПИ. 1700 РОКІВ МІЛАНСЬКОГО ЕДИКТУ»

Писати про Християнську Церкву на початку XXI ст. в руслі «тотальної історії» – справа відповідальна, але, разом з тим, і небезпечна: завжди знайдуться факти, події, явища, з тих чи інших причин автором не враховані, принципово проігноровані, знівельовані або недостатньо висвітлені. Проте фундаментальна та водночас проблемна праця французького теолога-візантиніста й історика, митрополита Мішеля Ляроша (Париж) – «Християнські корені Європи. 1700 років Міланського едикту. Взаємодія й суперечності між державою та Церквою і їх геополітичні ставки з 313 (Міланський едикт) по 1054 рр. на формування Європи», за всіма ознаками є актуалізованим новаторським концептуальним дослідженням, присвяченим, з одного боку – цивілізаційним вимірам християнства, а з іншого – формуванню і становленню церковних інституцій Сходу та Заходу, які вплинули на активізацію поляризованих трансформаційних тенденцій в царині догматики.

Крім того, репрезентована книга є вдалою спробою вченого осмислити та всебічно проаналізувати надзвичайно складну геополітичну парадигму, яка охоплює широкий подієвий континуум – від доленосного для християнського світу Медіоланського едикту 313 р. до Великої Схизми 1054 р., в межах методологічного синтезу та аксіологічного протиставлення. Зокрема, у Вступі автор чітко декларує цей історіософський вектор (підхід) на рівні ключового контраверсійного питання: «Ідентичність історії чи історія ідентичності?», надалі корелюючи власні конфесійні пріоритети й погляди у напрямку сучасних глобалізаційних трактувань.

Імпонує та обставина, що Мішелю Лярошу вдалося подолати старі історіографічні стереотипи у трактуванні релігійно-політичних реалій IV – першої половини XI ст., котрі й нині певною мірою залишаються неоднозначними з точки зору рівня завуальованості низки мотиваційних складових та дискусійності деяких оціночних критеріїв, запропонованих фахівцями з історії Церкви у XX ст. Парадоксальність питання взаємодії та суперечностей між державою і Церквою розглядається

французьким дослідником у феноменологічному ключі, з обґрунтуванням сутнісних ознак, що стали визначальними характеристиками процесу формування нової – середньовічної Європи, з її ієрархізованою та стратифікованою моделлю організації феодального соціуму.

Заслуговує на схвалення послідовність, узгодженість і панорамність викладеного матеріалу. Так само привертають увагу симптоматичні авторські констатації, подані через призму виражених узагальнюючих візій. Домінуючими орієнтирами для теоретичних постулатів й полемічних декларацій Мішеля Ляроша стали як еклезіологічні чинники та особливості середньовічної християнської ментальності, так і імперські інвеститурні засади й владні прерогативи на тлі зростаючих ознак внутрішніх загальноцерковних суперечностей X – початку XI ст., продовжених рішеннями Паризького собору 825 р., не буде зайвим підкреслити, що свій дослідницький інструментарій науковець органічно поєднує з методологічною майстерністю, вдало апелюючи до образних аналогій, історичної компаративістики, фактологічних паралелей.

Разом з тим, точка зору Мішеля Ляроша на висвітлюванні ним масштабні релігійно-політичні події IV-XI ст. не позбавлена й долі традиціоналізму, обов'язкового для істориків Церкви, тим більше – істориків в сані, які, природно, обстоюють стрижневий клерикально-інституційний постулат існування «шлюбного зв'язку земної влади з релігійною». У ряді випадків також потрібно констатувати демонстрацію автором дескриптивного підходу, без належних есенціальних узагальнень, які мали би враховувати релігійну специфіку ментальних архетипів обидвох християнських спільнот – східної (візантійської) та західної (латинської), в умовах впливу зовнішніх, тобто екзогенних геополітичних чинників, і прояву внутрішніх, ендогенних факторів, пов'язаних з великими богословськими суперечками IV-VIII ст., тогочасними єретичними вченнями та рухами.

Дослідницька інтенція Мішеля Ляроша, магістрально орієнтована на виявлення історичних особливостей та закономірностей розвитку християнства протягом I тисячоліття н.е. у трьох структурованих площинах – державотворчій (Візантія, Каролінзька держава, Оттонівська імперія), церковно-організаційній, еклезіологічній, тим не менш, не розкриває весь складний діапазон світоглядних, духовно-етичних і культурно-цивілізаційних причин, передумов та мотивацій, котрі у підсумку обумовили схизматичні події 1054 р.

На цьому тлі досліднику варто було конкретніше, а не імпліцитно, проаналізувати місіонерсько-догматичну гетеродоксію первісного християнства на прикладі його ставлення до вірян (протагоністів), охоплених апостазією, тобто релігійним відступництвом. Так само,

недостатньо повно французький вчений характеризує витоки і прояв т.зв. теологічного квієтизму – асоціальної поведінки й самотницької практики перших адептів чернечого подвигу та аскетизму. Реалії, пов'язані з розглядом процесу апостолізації Румунії (Валахії) у V-X ст. (?), подаються та розглядаються автором надто схематично, побіжно і декларативно, без використання належних джерел і наведення відповідної фактології.

Однак, ці дрібні огріхи не знижують цілком позитивного враження від ґрунтовного історичного нарису митрополита Мішеля Ляроша, котрий може бути рекомендований в якості посібника для слухачів духовних семінарій та академій. Зрештою контекст, в якому написана його робота, особливо ж – її інтерпретаційний ракурс, можна визначити відомою сентенцією Альберта Швейцера: «Коли припиняється полеміка між традицією та мисленням, страждають християнська істина й християнська правдивість».